

ВАРДАРЪ

На: Библиотека, София.

ЛИСТЪ НА МАКЕДОНСКОТО СТУДЕНТСКО Д-ВО „ВАРДАРЪ“

Урежда Редакционенъ комитетъ.

БРОЯ 3 ЛЕВА

София, ул. Прѣславъ, 4.

Илия Кушевъ.

Тозъ който падне въ бой за свобода.
Той не умира...

Хр. Ботевъ.

гр. Велесъ, родното мѣсто на войводитъ Кушевъ и Весовъ.

Любомиръ Весовъ.

Спомена за тѣхъ.

... До братски редове могили
Нова грѣба е знаилъ и за менъ.
Споменете ме, о мили...

Л. Весовъ.

Прѣди година почти стигнаха двѣтъ черни вѣсти — една слѣдъ друга — първо за Весовъ, слѣдъ него и за Кушевъ.

Смъртта, старата ледена посетрима, която мина по пѣтя на Груевъ, Дѣлчевъ, Тошевъ и много други като тѣхъ достойни и велики, бѣше цѣлунала съ цѣлуката на оловото и ножа и тѣхъ двамата.

Знайна е орисията на бѣлѣзанитъ македонски синове, на ония, които поематъ пѣтя на бунта и свободата. Тѣ никога не се връщатъ, отрекли всичко друго, освенъ щастието на родната земя.

Но Весовъ и Кушевъ отминаха много скоро, едва развѣли своето свѣтло знаме. И мжката, която засѣни народната душа прѣдъ цѣната на тѣхната жертва, бѣше за това така болезнена и остра: младитъ изпълнени съ обичъ водачи на побунения народъ не смогнаха да развиятъ напълно своитъ сили, които бѣха отдали въ служба на родината.

Но тѣхното дѣло, увѣнчано съ най-великата дань, не губи нищо отъ своята лжчезарность и святость. Тѣ откриха пѣтя на младото поколение и му посочиха какъ трѣбва да се служи на единъ идеалъ. Тѣ станаха символъ, който окръженъ отъ народното страдание, придоби очарованието на единъ дългъ за постигане.

И ние, тѣхнитъ другари, които носимъ дългъвъ душитъ си това очарование и тоя дългъ, носимъ сжщо не само спомена за тѣхъ, но и едно прѣклонение прѣдъ тѣхното дѣло. Излѣзли отъ нашата срѣда, въ която младежта се учи на висшата добродѣтел, че дълбната личность трѣбва да служи и да жертвува за народното Дѣло, а не то и служи за користъ и издигане, тѣ ни посочиха по най-блѣскавъ начинъ какъ се съществява тая добродѣтел.

Весовъ и Кушевъ осмислиха нашитъ дни. Тѣ сж наше знаме. Ние не само си помняме за тѣхъ, но ги носимъ въ срѣдата си, както ги носи цѣла Македония.

Илия Кушевъ.

Ново, непознато име.

Този, който го носеше, не е вече между живитъ. Той загина неотдавна край своя роденъ градъ, край Велесъ, въ служба на единъ отъ най-възвишенитъ идеали: той принесе въ жертва прѣдъ скръбния образъ на изстрадалата Майка-Родина своя младъ животъ, обреченъ за нейното освобождение.

Малцина сж чували това име. Малцина знаятъ вдъхновеното лице на този, който увеличи съ още единъ броя на светцитъ — народни мченици и борци, паднали за свободата на Македония.

Кушевъ едва започваше попрището на своя животъ и не можа да набѣлжи и да остави задъ себе си по равния животъ пѣтъ слѣди отъ своитъ стѣпки, които да говорятъ на слѣтницитъ му за неговия умъ, за волята му, за душата му. Но нему се удаде още въ утрото на творческия му животъ това, което много рѣдко се удава на ония, които цѣлъ животъ съ постоянство и ревность ваятъ по мнѣнчико паметника на своитъ добродѣтели: една нощъ, една злокобна нощъ тамъ, въ злочестата му Родина стигаше, за да разкрие огненитъ стѣпки, които той остави по своя стрѣменъ пѣтъ, що изведжа направо къмъ върховетъ на човѣшкото съвършенство; една нощъ стигаше, за да блѣсне въ мрака ѝ лжчезарния ликъ на този младъ човѣкъ, — да блѣсне и да прозвѣни дѣлото му като свѣтъ, като надежда и зовъ за свобода, за борба и за подвигъ въ душитъ на всички македонци.

Прѣзъ тая нощъ Кушевъ биде убитъ отъ прѣстѣпната рѣка на коварни свои другари още при първитъ стѣпки на подвигническото дѣло и стана герой, мченикъ и светець — стана символъ и знаме на дѣйна любовь къмъ Родината.

Името му неразривно се свърза съ Македония и стана нейна гордость.

Кушевъ... Като че сега го виждамъ, пѣхналь рѣчъ въ джобоветъ на палтото си, да върви къмъ градината, издигналъ привѣтно честната си глава, миль и гордъ, веселъ съ другари и умисленъ, когато бѣ самъ. Не го помня съ наведена глава: тя не е имала никаго отъ що да се срамува, тя никога не е бивала уморена. Бърза и ясна мисль черташе неуповими знаци по лицето му; свѣтъль и бодръ духъ държеше право умното му чело; огъня на благородна обичъ горѣше въ очитъ му и побѣждаваше.

Македония го бѣ надарила и украсила съ тия дарове; въ скръбъ за нея, въ копнежъ по нея тѣ цвѣтѣха въ него и китѣха ореола, който изгрѣ и винаги ще грѣе около неговия образъ.

Довѣрие и ведрина се излжчваше отъ него, когато говорѣше и се шегуваше, — сила и обаяние завладяваше присѣтствующитъ, когато Кушевъ мълчеше.

А Кушевъ често мълчеше. Нему бѣ необходимо да се ображда съ мълчание, защото бѣше

човѣкъ, и поетъ; защото чувствуваше нужда отъ спокойна, интимна атмосфера, за да доразвие припълна свобода свѣтъль, сложния и богатъ свой вътрѣшенъ животъ и защото не искаше да му разтрѣнватъ и обиждатъ съ презрѣнъ шумъ оная тѣжна мелодия, която звучеше въ душата му и която му идѣше отъ постръналитъ брегове на Вардара.

Тая тѣжна мелодия повличаше, като водитъ на широкия Вардаръ, душата на Кушева къмъ Македония. Тамъ ставаше нѣщо страшно: цѣлъ народъ се виеше подъ бича на нова една тирания. Съ можѣството и устрема на орела, духа на Кушева се издигаше и летѣше отвѣдъ Пиринъ и отъ висинитъ на своя полетъ той виджаше разтлени въ своя трауръ, помъртѣвли и погрознѣли планинитъ и долинитъ на Македония; чуваше писцитъ на невинни негови братя и сестри — жертва на срѣбски истжпления — и дивия ревъ на пияния срѣбникъ, който се гаври съ живота и честъта имъ въ собственното имъ огнище.

Свещенъ гнѣвъ като вихрушка го грабна отъ мирния кѣтъ и го мѣтка тамъ, при родната му рѣка, дѣто животътъ е мжчение и подвигъ и дѣто въ борбата съ тиранията намѣри славатата си смъртъ. Той отиде въ Македония да даде живота си, да пролѣе кръвта си, за да пламне отъ нея огъня на светата жертва въ душитъ на стотини, за да се влѣятъ тѣ съ потока на своята младость въ стихията, която се надига съ непобѣдима сила срѣщу поробителитъ на Македония.

Не трѣбва да туряме кръсть на името на Кушевъ. Кръстьтъ е за означение края на живота на обикновенитъ. Кушевъ го поне приживѣ — тежкѣтъ, Христовъ —, и съ дѣлото, съ живота и смъртъта си се показа достоенъ за него, — не за знака му, а за сиянието му.

Поклонъ!

Б. 3.

Прозрение

Къмъ горски пушинаци води
моя пѣтъ въ живота,
саминъ отѣвки на несгоди
хиляди обрѣченъ.

Умора страшна на душата
томително тежи,
и сѣкашъ търси ти крилата
на прѣжни младини.

И остра мисль въ нощъ безсънна
болезнено дълбай
въ срѣдцето раната бездѣнна
на първата любовь.

А тамо нѣйдъ въ далнината
тайнственно трѣпти
на друга вече любовь зората
съ възторжени мечти.

П. Пламеновъ.

Любомиръ Весовъ

1892—1922.

Неговият животъ мина бурно. Единъ животъ, който не можеше да се привърже къмъ грижитъ на обикновеното човшкото съществуване и който беше телгенъ въ своитъ стремежи и лутания отъ далечния великъ идеалъ на свободата. Носители на такъв идеалъ сж малцина; само тия, въ които живее непримиримъ духъ къмъ несвършенствата на свѣта и които издигатъ свѣтлината на нова истина и воля. Императивътъ на този идеалъ беше тѣй властенъ у Любомиръ Весовъ, че го правеше неспособенъ за практическия животъ. Всѣка реализация отчуждаваше тоя бунтозникъ и поетъ, защото дори чистото, което я е извикало издребнява въ процеса на осъществяването. Животътъ е сложенъ върху лепкава мрежа отъ компромиси, които, като такива, сж вече отвратителни и носятъ елементитъ на духовно разтлене.

Любомиръ Весовъ почувствува това твърдѣ рано. Останалъ отъ дѣтството безъ баща, заживѣлъ самотенъ съ блѣновецъ си за високо прѣд-назначение на човѣка, той скоро откри „безмърната пошлость на хората“ — да спомена думитъ на обичния му Тютчевъ. Една неподѣлена любовъ още въ ученишкитъ години разди у Весовъ младежката вѣра въ съгласуването на блѣна и дѣйствителността. И, струва ми се, още тогава настѣпи у него онова откриване отъ живота на околнитъ, на което самъ той въ извѣстни моменти беше най-очуденъ зритель. Той завърши гимназия почти насила — поради настоящи уговаряния отъ близки и другари. Първия си университетски изпитъ остави, слѣдъ като се беше приготвилъ; и азъ си спомнямъ, какъ просто ми каза единъ денъ, че за него нѣма смисълъ завършеното юридическо образование. Може би по-нататъшъ главно условията на нашия животъ, поразителното отсъствие на идеализмъ и характери въ българската интелигенция така рѣзко отчуждида Весова отъ нея. То и виждаше нейната явна и затаена подлостъ, дребнавостъ или безполезнитъ и малки добродѣтели. А позора при Добро-поле и Владая, още по-позорнитъ разкаяния слѣдъ войната, некачествивата липса на доблестъ и национална честь у нашитъ политически и всѣкакви водачи обидиха най-скѣпото въ неговия духъ съзнанието. Неговата мисль носеше винаги единъ новъ погледъ, ново отношение къмъ нѣщата, а това никому не беше нужно тукъ. Чувството за нравственъ дългъ извикваше у него безпощадно негодувание, за което нѣмаше мѣсто у насъ, защото често беше отправено противъ всички. И затова у него понѣкога се явяваше нуждата отъ оливане — съ вино, авантюра или дръзкъ рискъ. — Но тѣ не помрачиха блѣсъна на неговата личностъ и не отслабиха върховния му стремежъ къмъ чистота и свобода на духа.

На тѣхъ се дължи революционната дѣйнось на Весовъ въ Македония и неговитъ стихотворения. За тази дѣйнось е рано да се говори — бихъ искалъ само да припомня, че тя и неговата героиска смърть не сж „свѣтла страница“, както обикновено се говори, а задължение за неговитъ сънародници и прѣди всичко за неговитъ другари, защото въ това задължение сж намѣри своето спокойно безсмъртие духътъ на македонски поетъ и революционеръ.

В. Пундевъ.

Сънь въ балкана

На Весовъ и Кушевъ

Сънувахъ сънь: въ родната къща
— слѣдъ дълги и горестни дни —
пакъ свидна ме майка пригрѣща
и радостъ ме пакъ осѣни.

А грохналъ отъ скръбъ и неволи
и моя баща бѣловлава,
сѣсь погледъ плахъ сѣкашъ ме моли:
— Недѣй се отдѣля отъ насъ!

Не ти ли додѣя дружина,
скиталчество въ пусти гори? —
Отъ както за тамо замина
надъ нами се не затори!

Но нѣкакъвъ гласъ се надигна
въ гърди ми дѣ волностъ пламти:
— Процавайте, трѣбва да трѣгна,
на тамо духъ бодъръ лети.

Къмъ вази, помнете, безкрайна
е мойта синовна любовъ,
но мойта душа всеотдайна
зове я дългъ свѣтълъ и новъ!

До двора ме мама изпрати,
и въ сълзи цѣлуна ме тя, —
надъ мене се вѣйка разклати
и моя сънь въ мигъ отлетя. . .

Ник. Коларовъ.

МЪЛЧАЛИВЦИ.

Весовъ убитъ! Кушевъ убитъ!
Една слѣдъ друга — невѣроятни, мъчителни,
жестоки — тѣя вѣсти стигнаха и насъ, слѣдъ като
бѣха минали трѣпетни прѣзъ цѣлата робска страна.
Душитъ ни се отказваха да приематъ новата
мѣка, която имъ поднася лоша надежда, и кърмятъ
всѣка за себе си, неоправдана надежда.
— Може би не... Лоша мѣла, прокоба нѣкаква
на врагъ? . . .

И се срѣщаме, осиротѣли другари, безъ двама
между насъ, съ заключени души, съ възбуденъ
взоръ, шепнѣщи тихо единъ на другъ:
— Вѣрно ли е? Весовъ, Кушевъ...

И прѣзъ мѣката, която задава всѣка дума,
всѣко движение, се открива нашата земя, приютита
вече въ недрата си и Кушева и Весовъ. Прѣзъ ви-
дението на два безкрѣстни гроба, свѣтятъ скритомъ
запалени кандила изъ македонски колиби и два
свети образа на два ранени майки разрастватъ въ
насъ. И всѣки иска да цѣлуе склоченитъ рѣцѣ.

Въ скѣпнитъ сълзи извива сподавения вопль,
безмърната тѣжа на Велесъ, на цѣлия Югъ, защото
осиротѣха не само майкитъ, изгубили свидни дѣца,
осиротѣ цѣла страна, изгубила скѣпи борци.

... Велесъ трѣпне, Велесъ никога не е плакалъ
така, както днесъ оплаква своето дѣте Илия Ку-
шевъ...“ така пишатъ въ едно писмо отъ тамъ.
Трѣпне цѣлата страна, всички трѣпнемъ...

Надъ насъ, тукъ, тежи куршумено небе и без-
приютенъ студъ отдѣля денъ отъ денъ.

И срѣдъ конѣжитъ по роденъ край, раненъ
въ потаника на скѣпната надежда за утръ, отпада
всичко друго, освенъ шепота на покрѣстени души:
— Дали е вече моя редъ? . . .

Сублимни дни на жертви безъ край, на жертви
до край. . .

До прѣди катастрофата прѣзъ 1918 г. Весовъ
беше офицеръ въ една отъ дружинитъ на Крушов-
ския гарнизонъ.

Доволенъ ли беше Любо отъ тишината и ску-
ката на малкия градецъ?

Кой знае... Може би да... Но той винаги
мълчеше, когато другитъ приказваха за това.
И уморенъ отъ всичко, по нѣкога се зарѣвяваше
изъ околнитъ села по цѣли дни.

Гледамъ го да втрѣви прѣдъ мене, скръстилъ
рѣцѣ отзадъ съ нѣкаква мелодия на скептичнитъ
му устни, забравилъ сѣкашъ съпѣтничитъ си. И
изведнѣжъ спре, дочака ме и ми посочи нѣкой
кътъ, който е плѣнилъ душата на поета.

Чудакъ — мѣлчаливецъ. А въ село нѣмаше
нищо сѣнка отъ първия Весовъ.

Научилъ мѣстното нарѣчие, той скоро създа-
ваше познанства срѣдъ селянитъ, създаваше обичъ
за себе си.

И това не беше на едно и двѣ мѣста.
Когато Любо стигаше въ село, приятелитъ му
бързаха да го посрѣщатъ и да ни го взематъ.
Тогава Весовъ не беше нашъ.

Азъ видѣхъ и не прумѣхъ изкуството да се
печелятъ душитъ на масата, да се отскубватъ и
присвоаватъ.

Когато се връщаше при насъ Весовъ пакъ
беше мѣлчаливецъ и чудакъ.

И едвамъ въ края азъ разбрахъ Любовитъ
разходки и видѣхъ въ него не ецентричния само-
тникъ, а бждация водачъ-ратникъ.

То беше една привечеръ прѣзъ августъ.

Мнозина бѣхме около една маса, задъ насъ
беше гората, а отпрѣдъ ни, долъ нѣкъдѣ, се гу-
беше полето къмъ Битоля и Прилѣпъ.

Слънцето се скриваше задъ Бабуна, а въ дѣсно
на 1050 бумтѣше адски огънь.

Прѣдъ Весова имаше чаша, още непопѣтната,
а той самия, поставилъ рѣцѣ въ джобовѣтъ, гу-
шилъ се нѣкакъ, мълчеше и слушаше. И когато
поутихна спора — той каза:

— Какво войната... Ще ни биятъ. А тия тукъ,
ще трѣбва сами да помислятъ за себе си. Войната
нѣма да освободи Македония.

Слѣдъ нѣкой денъ Весовъ отиде напрѣдъ, а
още слѣдъ нѣкой дойде Добро-Поле.

Къмъ края на 1918 година срѣщнахъ Весова
тукъ. Не беше никакъ веселъ Любо. Дигналь яка
и нахлузилъ шапка, той искаше да стане невидимъ,
сѣкашъ го беше срамъ...

— Какво ново отъ долъ?
— Нищо ново... Лошо, казвамъ азъ.
— Още е рано... и Любо забърза.

Да, рано беше, — но Весова не го съдрѣжаше
тукъ. Чуждо и скучно му беше. Та за това ли той
беше създавалъ своитъ приятелства изъ Крушовско?

И единъ денъ той ме намѣри.

— Сбогомъ или довиждане — какво да ти
пожелая? ме питаше той.

— Къдѣ? До виждане.
— Отивамъ си...

Любо си отиде, отиде и само стигна до своя
народъ.

Проклѣтъ куршума, който покоси, бореца, по-
ета и приятеля!

Една мургава фигура, ако щете безъ красота,
безъ блѣсъкъ. Една фигура, много привлѣкателна
и озарена съ вжтрѣшенъ огънь.

Едно неотстъпно мълчание и едно вечно дви-
жение, къдѣто и да е — на улицата или изъ стаята.

Сѣкашъ нѣкоя огнена мисль горѣше тая
глава, която прѣди дни е носена изъ Велесъ.

Не мога другояче да си прѣдстава Илия Ку-
шевъ, освѣнъ съ цигара въ рѣка, умѣлчанъ и за-
кранилъ отъ единия до другия край на стаята.

И така владее въ своята неотстъпна мисль,
той рѣдко приказваше, рѣдко взимаше участие въ
разговори. А за нашитъ работи никога не обичаше
да приказва.

Само веднѣжъ го видѣхъ да избухне. Седѣхме
мнозина, приказвахме за работитъ на емиграцията
тукъ — за разединения, за обединения.

Кушевъ седѣше встрани, пушеше и мълчеше.
И не можа да изтърпи до край — скочи и удари
масата съ рѣка:

— Пкъ стига най-послѣ умувания. Защо сж
постоянно тия думи? Кому и защо ще послужатъ?
Задъ тѣхъ се крѣятъ страхливци... Дѣла нѣма тукъ
и който ги търси да вързи тамъ! . . .

И Кушевъ нервно посочи на югъ.
Илия беше рѣшилъ за себе си.
Скоро слѣдъ това, той ме намѣри самъ.

— Заминавамъ... за дома. Сбогомъ...
И Кушевъ си отиде. Писа много пѣти за ра-
достта си, че е вече дома.

Слѣдъ Весова, покосиха и него — другъ бо-
рецъ, поетъ и приятель!

За борцитъ плаче Родината, за приятелитъ ще
шепнемъ молитви ние, а за двамата поети трѣбва
да скръбятъ всички.

Защото Кушевъ и Весовъ носѣха въ голѣмитъ
си души освенъ копнѣжа по Истината и Красотата
и дълбоката вѣра на човѣци, които обичатъ всички
хора и тѣхното щастие.

И ако тѣ дигнаха рѣка, дигнаха я противъ
една неправда насочена противъ Човѣчината и
Доброто.

К. В.

Любомиръ Весовъ.

Къмъ своитѣ

Догарятъ сѣтни скрити сили —
О, азъ съмъ смъртно нараненъ,
До братски редове могили
Новъ гробъ е зиналъ и за менъ.
Спомнете ме, о мили.

Вамъ черна птица прѣдвѣсти ли
Сълзи и скръбна пуста,
Край родна стрѣха или сибили
Не минаха ли прѣзъ нощта?
Спомнете ме, о мили.

Летете птици тъмнокрили
Къмъ роденъ домъ, вѣстите скръбъ,
Вѣстете тамъ, че сж убили
Единичкъ синъ, любимъ и скѣпъ.
Спомнете ме, о мили.

Въ прѣдсмъртностъ

Срази ме вражески куршумъ,
Сърцето ми засипа
Далечъ отъ родна хижа, друмъ
И плодоносна нива.

Крѣвта ми багри чужда прѣстъ
И знамъ — слѣдъ мигъ ще свърша,
Ей гарвани на орлякъ гжстъ
Се вийтъ — чакатъ мърша.

Надъ менъ не свѣти синева
Катъ въ родния край завѣтенъ,
И всеу дигамъ азъ глава,
Усѣтилъ трепетъ сѣтненъ.

Ахъ, азъ оставямъ тлѣнна плѣтъ,
Но моя духъ свободенъ
Крѣзъ неизвѣстенъ звѣзденъ пѣтъ
Ще дойде въ края роденъ.

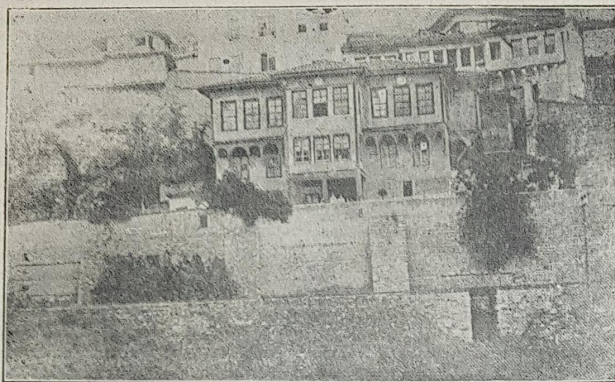
Когато свилена коса
Разпустене вечеръ тлѣтна,
И въ посребрени небеса
Изгрѣй звѣзда привѣтна,

Духътъ ми волентъ ще лети
Надъ скѣпнитъ поляни,
Забравилъ земни суети
И уяснитъ бранни.

Ил. Б. Кушевъ.

Въ родния градъ.

Вече е десетъ часѣтъ. Въ стаята плува утр-
ненъ полумракъ, който въ жлгитъ се напластва
на гѣсти сѣнки. Събуди ме единъ снопъ слѣнчевъ
лъчи, които се промъкнаха прѣзъ тѣсната цѣпна
типа на червентитъ завѣси на прозореца и тихо зам-
граха по одеялото и върху затворенитъ ми клепащи,
като се прѣливаха единъ въ други, въ видъ на
малки ослѣпителни петна. Тѣ почватъ да пълзятъ
по възлავницата и слѣдъ малко се покотеватъ
по ясножлтия лакъ на кревата. Колко досега
сж познати тия весели и блуждаещи
дѣ
до-
е-
е
сж,
сти
ти
а-

Бащината къща на Илия Кушев.

петна, които всеки момент мѣнят формата си, като приемат съвсѣм неочаквани очертания, безпирно пълзят по откъсната прѣграда на кревата, а когато слънцето се издигне и залува по бездънното и пълно съ весела свѣтлина небе надъ долината, тѣ изведнаж скачат на пода и по стѣната и почват да си играят съ изрисванитѣ по нея червени и тъмновиолетови цвѣта.

Въ стаята е тихо, само отъ улицата отъ вѣрме на вѣрме нахлува прѣзъ прозореца смѣсеня, нервент и отсѣчен шумъ на пролѣтното утро. По коридора прѣдъ вратата се чуват тихи, прѣпазливистжки. Нѣкой се приближава до нея и слѣдъ малко стжкитѣ се отдалечават и постепено заглъхватъ. Навѣрно, майка ми е дошла да види дали съм вече буденъ. Мене ми е тѣй уютно и добръ въ моята стара стая и, затворилъ очи отново, унасямъ се въ тиха полудрѣмка, въ която мисълта ми работи спокойно, бавно и равномерно и всички събудени спомени се очертават въ паметта ми въ меко сложени контури. Скъпахъ прѣживенитѣ силна радост и дълбока скръбъ се обезличават и прѣобръщат на едно общо смѣсено чувство — тиха радост. За нищо не мисля и въ отслабналото ми съзнание се редят възпоменанията за много случаи отъ моето минало, за които никога по-рано не съм мислил и при спомена на които сега ме обзема радостно чувство. Неочаквано ми става необикновено и безпричинно весело. Прѣбравамъ часоветѣ на вчерашния денъ и срѣдъ тѣхъ търся причината на моята неочаква веселост, но това не ми се удава. Отварямъ отново очи и дълго наблюдавамъ слабитѣ червеникави сѣнки и отражения въ гнчкитѣ на завѣситѣ, които постепено мѣнят своитѣ тонове и стават по-свѣтли.

Шумътъ на улицата става по-оживенъ. На чешмата срѣщу прозореца се е събрала купчина жени и дѣца, които чакат своя редъ. Водата прѣзъ чучура едва шурти, а приказкитѣ за войната, за скжпотията, за вчерашния голѣмъ пожаръ и за малкитѣ махленски историйки не прѣставатъ. Тиха провинциална идилия! Но не винаги тѣй мирното начало на тая идилия бива последвано и отъ подхождащъ край. Отъ долу се задаватъ нѣколко германски камioni, пълни съ слама и задрѣстващи цѣлата уллица. Приказкитѣ се прѣкъсватъ, разстроена купчина се стегна съ стѣната и съ веселъ ужасъ слѣди голѣмитѣ, тежкодишащи чудовища, които бавно се провличатъ покрай гжрдитѣ имъ. Излѣзли на по-широката частъ на улицата, камionитѣ почватъ свободно да прѣхтятъ и скоро се изгубватъ задъ завоя, оставяйки слѣдъ себе си силна и възбудителна мизрима на бензинъ и прахъ. При чешмата избухва глъчка. Възползувано отъ суматохата, едно сухо, охичаво момиче окупира чучура и се мѣчи да напълни стомнитѣ си. Отнемятъ редъ е достатъчен поводъ да разрази пожара отъ взаимни упрѣчи и клевети, въ които велешанката, най-устата жена отъ всички жени въ Македония, се чувства въ своята сила. Малко по малко обхванала цѣлата група, глъчката скоро почва да стихва и въ най-лошия случай се свършва съ нѣколко плѣсници отъ нѣкоя по-сърдцата жена върху палавата глава на нѣкоя немирничъ.

Колко слабо се чувствава войната по външния животъ на улицата, но какъвъ силенъ отпечатъкъ е оставила тя върху общия видъ на града и върху неговия психиченъ животъ! Съ болезнена яснота излъчва въ паметта ми впечатлението, което ми направи вчера градътъ, слѣдъ нѣколко годишно отсъствие отъ него. Бавно вървѣхъ по тѣсната улица, постлана съ неравент и на много мѣста изкъртенъ калдърѣмъ и се мжчехъ да прѣгудая изгледитѣ на напрѣчнитѣ улици, които се откриваха при приближаванитѣ завои и кръстопѣтища. Отъ лѣвата страна на пѣтя се редятъ запустѣли, полусъборени и съ изпадала мазилка турски къщи, напустнати слѣдъ Балканската война. Сега въ тѣхъ никой не живѣе и прѣзъ продлѣнитѣ стѣни вътрѣтъ на воля играе. Мжчителентпечатъкъ оставятъ върху стария градъ тия надвиснали мъртващи. Често тѣ съ събрани на едно мѣсто и отдалечъ правятъ впечатление на язва върху живото тѣло на града. Въ дѣсно, подъ желѣзопжната насипъ, буци единичкъ непромѣненъ

голѣмиятъ мжтенъ Вардаръ. Малкитѣ му крайни вѣлни едва докосаватъ въ своя бѣгъ полегатата стѣна на насипа, позеленѣла отъ пълзщитѣ по нея трѣви, по която дивятъ макъ разквѣрля своитѣ кѣрави петна. Безпристрастенъ и унесенъ въ своя блѣтъ, Вардарътъ, близкитѣ свидѣтели на недавнашното минало на града, заедно съ околнитѣ ридове и карпи, ще занесе въ вѣковетѣ спомена за неговитѣ кѣрави дни. Вървѣхъ по трасето на желѣзопжната линия, напуснахъ града и дълго се скитахъ около града. Старото каменно здание е разрушено отъ пожаръ и сега стърчатъ само три полусрутени и обгорѣли стѣни посрѣдъ грамада отъ камѣни. На мѣстото на старитѣ постройки се редятъ нѣколко нови дървени бараки и складове, въ които непрѣстанно влизатъ и излизатъ войници, които прѣнасятъ на грѣбъ човали брашно отъ току-що спрѣлия товаренъ влакъ. Колко много движение, шумъ и животъ на едно ограничено пространство! Непрѣкъснато отново по резервнитѣ линии замиваващи и композиращи се влакове; отъ срѣщната страна на рампата се разтоварятъ множество вагони, пълни съ шанцовъ инструментъ, а други се товарятъ съ черда едъръ рогатъ добитъкъ. Отъ гора се задава влакъъ. За мигъ поцѣлото протежение прѣдъ него линията опустѣва. Вижда се, какъ единъ желѣзничаръ, надвисналъ надъ стжпалата на локомотива, подава кржгови знаци съ ржка. Едва е отминалъ и последниятъ вагонъ на влака и отново задъ него се спластава масата отъ стотици прѣгърбени и движещи се човѣшки тѣла, които се губятъ между множествата дела съ военни материали, наредени въ правилни фигури. А военнитѣ крадци — врабчетата — на ята подхвъркватъ, подскочатъ и се провиратъ подъ вагонитѣ, подъ краката на добитъка и по куповетѣ чували съ фуражъ, търсейки своя насхженъ хлѣбъ. И поменъ нѣма отъ старата и тиха нѣкоя провинциална гара, която само въ празнични дни се оживяваше отъ пѣстрото гражданство, излѣзло на разходка. Всичко се е измѣнило, и внушителния и нервент пулсъ на войната туко се чувствава много по-силно, отколкото на фронта.

Понѣкога възпоменанията мамятъ. Когато си далечъ отъ мѣстото, къдѣто си прѣкаралъ нѣколко години отъ живота си и въ минути на жга ти мислиш за него, то ти се прѣдставява просторно, цѣлостно, пълно съ свѣтлина и говореще на таенъ езикъ, който ти познавашъ, а когато ти си отново срѣдъ него, то неочаквано изгубва своята окраска, която му придаватъ споменитѣ, и става обикновено и малко, дори и тогава, когато всичко наоколо те привѣтствава и търси твоя погледъ. Отъ далечъ се бѣлѣе сѣверната частъ на града. Малкитѣ блѣки къщи, накацали една върху друга по стрѣнитѣ и каменисти скатове на дефилето, блѣстятъ подъ лжчитѣ на априлското слѣнце, което клони на западъ. Какъ жалки сж тия блѣлни се по синвия ридъ бѣдни къщички! Тѣ не смѣятъ да се подадатъ на прѣдъ и да привлѣкътъ погледа. Съзнавайки своята немощ и бѣднота, тѣ се стараятъ по-плѣтно да прилпнатъ една о друга, да се обезличатъ и сплотятъ всички заедно. На невѣрстни сираци, страхуващи се отъ ударитѣ на злата сѣдба, приличатъ тия къщи. На разблудни жени, въдушитѣ на които е заговорилъ срамътъ, приличатъ тѣ.

Но въ недалечното минало градътъ помни и по-добри дни. Били сж врѣмена, когато неговитѣ цвѣтящи занаяти сж му донесли достатъчно злато отъ страната и отъ странство, за да живѣе единъ охолент животъ. Но отъ нѣколко десетци години насамъ, съ първия желѣзнопжтенъ писъкъ, който е огласилъ долината, градътъ бързо почна да отпада. Безсилентъ да се приспособи къмъ новитѣ условия и новитѣ изисквания на живота, той стана жертва на културата, като избѣгна борбата съ нея, не намирайки за това достатъчно сили въ себе си, и остяли мѣстото си на малкото тогава, но жизнеспособно градче Скопие, което бързо почна да се развива.

Има нѣщо трагично въ живота на градоветѣ. Психическиятъ процесъ на тѣхното загиване е много по-дълбокъ и по-сѣдържателенъ, отколкото края на единъ човѣшки животъ. Скъашъ едва съ

неговата смъртъ умира и душата на всички живѣли въ него поколения.

Едва прѣди нѣколко мѣсеца градътъ бѣше свидѣтель и непосредственъ участникъ въ една борба, каквато рѣдко други градове сж прѣживѣвали. Той още трѣпне при спомена за прѣживения ужасъ, безъ да смѣе да открие своята радостъ отъ настжплия новъ денъ на свободата. Цѣли двадесетъ дена срѣбскитѣ ариегради, заели западната половина на града и залостили се въ сѣднитѣ къщи на двата моста на Вардара, отстояваха срѣщу малобройнитѣ наши части, стигнали до мостоветѣ и спрѣли до тѣхъ прѣдъ яваната невъзможност да ги прѣминатъ. Цѣли дванадесетъ дена двѣтѣ страни на града, възправили се блѣднѣщи една срѣщу друга и притиснати отъ кѣравия призракъ на боя, огласяваха тѣтнежа и злокобния вой на разразяващитѣ се всѣки денъ нови и все по-ожесточени сражения. Цѣли дванадесетъ дена жителитѣ на града, изпокрити въ изби и подземия, немѣха прѣдъ неизвѣстността за това, което се върши навѣнъ и трѣпнѣха прѣдъ тежката мисълъ за крайния изходъ на борбата, докато група смѣлчаци отъ Рилската дивизия съ безументъ напѣнъ минаватъ моста.

Вѣлната на боя е отминала далечъ на югъ, отдавна е заглъхнало огласването отъ долината ехо на последния изстрѣлъ, но събудилитѣ се отъ кошмарентъ сѣнъ градъ се оглежда наоколо въ поуда и още не може да разбере напълно радостята на своето освобождение. Защото тежки бѣха днитѣ на неговото минало и съкровентъ блѣтъ на душата му бѣше тая свобода.

Ще дойде денъ

Ще дойде денъ — и той не е далече —

На приказки, отдавна замълчали, прѣдания, въ огнищата заспали, пробудения рой ще зашепти.

И, родна пѣсенъ, мъртавъ феникъсъ сжца, ти ще възкрѣснешъ горда и могъща, побѣдно твоя гласъ ще проекти.

Срѣдъ пѣсни, шепотъ, сѣнъ и тайна свята въвъ приказка вѣлшебно-непозната, мой родентъ край, ще се прѣврънешъ ти!

Ще дойде денъ — и азъ го виждамъ вече.

Родината зове

Не буря ли вѣлни ти, Охридъ, бий о кичеститѣ твои брѣгове? Или прѣпращатъ родни върхове повторното ехо може би на плачъ и стонове?

Не хала ли, Пиринъ, те разлюлѣ, та тѣй разгъри грозния си станъ? Или пакъ нова брашеносна ганъ съ рѣки отъ кръвъ ти деобригъ залъ на душегубна бранъ?

Ековентъ грѣмъ небето ли раздра? За нови жертви мѣсто да открий, земята ли бездънна пастъ разкри? Или лудъ вихъръ лудо разигра вековнитѣ гори?

Не, то е вѣкъ на нашитѣ сѣрца, на робски край злочести синове! — Тѣй съ грѣмъ и хали, стонъ и екове прокуденитѣ въ чужди край дѣца родината зове.

Н. Джероув.

Ив. М-въ.

Надъ единъ прѣсенъ гробъ.

Миналиятъ мѣсець Ноември донесе едно слѣдъ друго 3—4 радостни за сѣрбитѣ събития: последователно паднаха убити въ Македония нѣколко революционери. Разбира се, срѣбската радостъ е смѣшна. Никакъ не е угѣшително за тѣхъ това, че съзнателни и интелгентни македонци наново сж започнали да умиратъ за свободата си; тия факти напомнятъ не само ужаситѣ, но и сѣдбата на другъ единъ режимъ, наднатъ сега отъ сѣрбитъ — Хамидовия.

Събитията сж станали отатъкъ Вардаръ. Смѣлчиятъ Илия Костурски е падналъ въ Битолско, на грѣско-срѣбската граница, гдѣто още бродятъ сѣнкитѣ на Узунувъ, Сугаревъ, Чекаларовъ; прѣкраснитѣ човѣкъ и революционеръ Любомиръ Весовъ е загиналъ въ славния районъ на Пито Гулевъ и Никола Каревъ; Илия Кушевъ и другаритѣ му сж платили своята сжла данъ въвъ Велешко, което пази спомени за Стефанъ Димитровъ, Панайотъ Костадиновъ, Владимиръ Сланковъ, Баню Кушевъ — бащата на Илия и мн. други свѣтли имена. — Западната Македония е вече погребала първитѣ жертви на новата борба. И първитѣ трепети на народната душа сж минали като свѣтлавица прѣзъ планини и полета, прѣзъ села и градове.

